

OPBRENGSTGERICHT WERKEN EN HET VAKMANSCHAP VAN DE LERAAR

OGW IN HET VO
Juliette Vermaas

Juliette Vermaas

Met dank aan: Marjolein van Eendenburg (AOC Raad), Jos Dierx en Andrea Soudant (Dr. Mollercollege Waalwijk), Ine Corsten-Hulsmans en Margot van Houwelingen-Hoebink (KSE Etten-Leur), Tineke Peerbolte (OSG Piter Jelles Leeuwarden), Fons de Wolff (MET school voor Praktijkonderwijs), Andrea Strohbücker (CITAVERDE College, locatie Roermond), Rens Looij (Lentizcollege Maasland), Bettina Korver (Clusius College Schagen), Hans Thijs (Clusius College Castricum), Monica Michels (Westerwel Tilburg), Willem Slagter (Marnix College Ede).

Colofon:

Jaar: 2013

Coördinatie: Job Christians

Vormgeving & Fotografie: Mark Verlijdsdonk

Druk: Drukkerij Leijten

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	5
Inleiding	7
Opbrengstgericht werken in het voorgezet onderwijs	
Hoofdstuk 1	11
OGW in de school	
Hoofdstuk 2	17
OGW in de klas	
<i>Lessen uit de praktijk</i>	25
<i>Welke OGW-maatregelen zijn nu echt effectief?</i>	
Hoofdstuk 3	29
Het vakmanschap van de leraar	
Hoofdstuk 4	35
Samen werken aan een opbrengstgerichte school	
Bijlagen	43

VOORWOORD

Kan je als school daadwerkelijk opbrengstgericht werken als er geen aandacht is voor het vakmanschap van de leraar? Volgens Michael Fullan, internationaal expert op het gebied van duurzame schoolontwikkeling, is de rol van de leraar cruciaal: *"The only way to move forward is to honor and improve the profession of teaching."*

Het verhogen van leerlingresultaten kan volgens Fullan alleen als het leren van leerlingen en hun resultaten in het brandpunt van de aandacht van leraren staat. Het gaat daarbij om het actief gebruiken en leren van data: welke conclusies kan je er uit trekken en welke consequenties ga je er aan verbinden voor jouw lespraktijk? Het leren van data wordt versterkt wanneer leraren daar met collega's en de schoolleiding over spreken en daar samen lering uit trekken.

Deze publicatie biedt u handvatten om zelf als leraar op een krachtige manier opbrengstgericht te werken en dit ook in de school, samen met collega's en de schoolleiding, verder vorm te geven. In de bijlagen vindt u concrete instrumenten die u daarbij kunnen ondersteunen. Naast deze publicatie voor leraren is er ook een publicatie gericht op het opbrengstgericht sturen door de schoolleiding. Beide publicaties brengen we als AOC Raad, VO-raad en School aan Zet graag bij u onder de aandacht.

Programmateam School aan Zet

INLEIDING

OPBRENGSTGERICHT WERKEN IN HET VOORTGEZET ONDERWIJS

Als leraar wil je een bijdrage leveren aan de succesvolle ontwikkeling van leerlingen. Maar wanneer ben je als leraar succesvol? Onderzoek naar succesvolle scholen¹ laat zien dat bevlogen leraren het grootste effect hebben op de resultaten van leerlingen. Verder blijkt dat de schoolteams van succesvolle scholen regelmatig samen kijken naar wat de opbrengsten over de leerlingen en over het onderwijs zeggen. Op basis van deze informatie passen leraren hun onderwijs aan om beter aan te sluiten bij de onderwijsbehoeften van de leerlingen. Niet alleen de toetsresultaten spelen daarbij een belangrijke rol, maar ook het observeren van het gedrag en de leerstrategie(ën) van leerlingen. Deze aanpak wordt Opbrengstgericht Werken (OGW) genoemd. OGW is niet de enige weg naar beter onderwijs, maar uit de praktijk blijkt dat het voor scholen wel een zeer waardevolle weg kan zijn.

OGW in de praktijk: vakmanschap staat centraal

Veel leraren staan nog huiverig tegenover OGW. Ze zijn bang dat OGW leidt tot een prestatiegerichte school waarin te weinig aandacht is voor de leerling. De hamvraag voor veel leraren is dan ook 'Heeft OGW nut'? Het antwoord is een volmondig ja. De ervaringen van scholen en leraren die inmiddels met OGW werken, laten zien dat opbrengstgericht werken positief is voor het welzijn van de leerling.² Leerlingen voelen zich prettiger als ze les krijgen op een manier die aansluit bij hun leerontwikkeling en als ze merken dat ze vooruitgaan. En ze presteren beter als ze werken aan hogere, concrete doelen. Juist hier ligt de meerwaarde van OGW: het geeft de leraar inzicht in de resultaten van de leerling, zodat hij de juiste doelen kan stellen die passen bij de ontwikkeling van leerling.

1 Zie hiervoor de volgende onderzoeken naar succesvolle scholen: 'Wat werkt op school?' Marzano, 2007; 'Visible learning for teachers. Maximizing impact on learning.' John Hattie, Routledge, 2012; 'The new meaning of educational change.' M. Fullan, Taylor & Francis Ltd, 2007; 'Professional Capital. Transforming Teaching in Every School.' A. Hargreaves and M. Fullan, Taylor & Francis Ltd, 2012.

2 Zie noot 1 en diverse publicaties rond de pilots OGW in het groene onderwijs, www.aocraad.nl.

Formeel gezien is opbrengstgericht werken te definiëren als *'Het systematisch en doelgericht werken aan het maximaliseren van de onderwijsprestaties waarbij alle betrokkenen – bestuurders, schoolleiding, leraren en leerlingen – op basis van de resultaten gericht actie ondernemen om het onderwijs te verbeteren'*. Uit de definitie komen vijf belangrijke kenmerken van OGW naar voren:

- 1. Maximaliseren van onderwijsprestaties:** iedereen in de school wil het beste uit de leerlingen halen.
- 2. Doelgericht werken:** iedereen in de school werkt samen aan het realiseren van vooraf vastgestelde, uitdagende en concrete doelen.
- 3. Resultaten analyseren:** via het leerlingvolgsysteem, observaties, huiswerk en toetsen worden de resultaten (kennis, vaardigheden, gedrag) van de leerlingen en van de school geanalyseerd.
- 4. Activiteiten aanscherpen:** de analyses van de resultaten laten de leraar en de school zien hoe het gaat met de opbrengsten in relatie tot de gestelde doelen en leiden tot gerichte aanpassingen.
- 5. Een systematische aanpak:** een systematische aanpak zorgt ervoor dat OGW niet afhankelijk is van individuele initiatieven, maar verankerd is in de kwaliteitszorg van de school.

Het is belangrijk om te benadrukken dat OGW de leerresultaten niet als doel ziet, maar als middel om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. Het is een werkwijze om gericht naar het onderwijs te kijken met behulp van de beschikbare gegevens. In die werkwijze staat het vakmanschap van de leraar centraal. Vakmanschap uit zich niet alleen in goede vak kennis, maar ook in kennis van het verloop van de leerprocessen van de leerlingen, zodat tijdige bijsturing mogelijk is. OGW helpt om dit vakmanschap te versterken. Door goed zicht te hebben op de leerwinst van de leerlingen weet je als leraar of de leerling en jijzelf het goed doen en op koers liggen. Daarnaast geven de resultaten je ook inzicht in je eigen handelen en in mogelijkheden om jezelf verder te ontwikkelen: hoe zorg ik ervoor dat mijn handelen effect heeft op de leerresultaten van mijn leerlingen? Voor veel leraren is deze werkwijze niet nieuw, maar zorgt OGW ervoor dat er in de school meer en gestructureerd aandacht voor is.

“

“Het doel van ons project OGW is te zorgen voor goed toegeruste leraren, meer professionaliteit, enthousiasme en persoonlijk meesterschap. We hebben de nadruk gelegd op de verandering van de motivatie van leraren: wat kan OGW voor ons betekenen? OGW is geen opgelegd instrument van de directie om op korte termijn de resultaten te verbeteren. Het is voor ons een andere manier van werken waardoor iedere leraar zich meer bewust is van zijn kunde en verantwoordelijkheden en openstaat voor feedback.”

”

Doel van de brochure

Deze brochure wil leraren laten zien hoe OGW het vakmanschap kan versterken en zo kan bijdragen aan betere leerresultaten. De brochure is een initiatief van School aan Zet, de VO-raad en de AOC Raad.³ Centraal staan de ervaringen van leraren die OGW inmiddels in hun lespraktijk toepassen. Hun praktijkervaringen en de meetbare effecten van hun acties zijn terug te vinden in de citaten⁴ en praktijklessen in deze brochure.

Leeswijzer

De brochure is als volgt opgebouwd:

- Hoofdstuk één beschrijft het nut van OGW voor de school: wat is het en hoe werkt het.
- Hoofdstuk twee gaat in op de vier kernaspecten van OGW in de klas: hogere doelen stellen, feedback geven, bijsturen op basis van de studievoortgang en differentiëren.
- De lessen uit de praktijk laten zien welke activiteiten op scholen effectief hebben bijgedragen aan hogere opbrengsten en aan een opbrengstgerichte werkwijze.
- Hoofdstuk drie gaat over het vakmanschap van de leraar: welke eigenschappen heeft een opbrengstgerichte leraar en wat betekent dat in de lespraktijk?
- Hoofdstuk vier beschrijft hoe schoolleiding en leraren vanuit hun vakmanschap samen kunnen werken aan een opbrengstgerichte school.
- De bijlagen bieden concrete instrumenten en aanpakken om in de eigen school en lespraktijk meer opbrengstgericht te gaan werken.

³ Zie ook de brochure rond OGW voor de schoolleiding: 'OGW in het VO: Opbrengstgericht sturen door de schoolleiding.' School aan Zet/ VO-raad/AOC Raad, 2013.

⁴ Vrijwel alle citaten in deze brochure zijn afkomstig van leraren. Alleen als het citaat niet van een leraar is, dan wordt dat apart vermeld.

Opbrengstgericht werken begint met de visie dat iedereen in de school hoge verwachtingen heeft van de leerlingen en dat analyse van de resultaten van belang is om die verwachtingen te realiseren. Vanuit deze visie werkt iedereen samen aan de schoolontwikkeling. De negen stappen van OGW en de bouwstenen van OGW die in dit hoofdstuk gepresenteerd worden, kunnen de schoolleiding en de leraren daarin ondersteunen.

OGW en schoolontwikkeling

Veel scholen gebruiken de resultaten van leerlingen vooral om voor het rapport de gemiddelde schoolvorderingen vast te stellen en zo terug te kijken op de behaalde resultaten in de afgelopen periode. Het verhogen van opbrengsten vraagt ook om vooruitkijken, om steeds bij te sturen op basis van de resultaten en zo het onderwijs beter in te richten. De leerresultaten krijgen zo een rol in de toekomst en dragen bij aan de ontwikkeling van de school. Door periodiek te kijken hoe de leerlingen ervoor staan, is de school beter in staat om:

- de ontwikkeling van individuele leerlingen te volgen: welke leerwinst boekt de leerling en is dat conform de verwachtingen/doelen?
- de ontwikkeling van de klas te volgen en te analyseren: ontwikkelt de klas zich conform de verwachtingen/doelen en in vergelijking met andere klassen of klassen uit voorgaande jaren?
- de ontwikkeling van de leraar te volgen: wat zeggen de resultaten over het effect van het professioneel handelen van de leraar?
- de ontwikkeling van de vaksectie of afdeling te volgen: welke verklaringen zijn er voor de resultaten van dit vak of deze afdeling?
- beslissingen te nemen over de inrichting en bijstelling van het onderwijs: een (andere) aanpak van de methode, het didactisch proces, het toetsbeleid, de determinatie, de leraar, et cetera.

Door de resultaten op de diverse niveaus in de school te volgen en te analyseren, kan je gefundeerde en daardoor betere en gerichte keuzes maken over de inrichting van het onderwijs. Bijvoorbeeld over de wijze van determinatie, over de organisatie van niveaugroepen rond taal en rekenen of over de differentiatie in de klas. Hiervoor is het wel noodzakelijk dat schoolleiding en leraren samen vooraf duidelijke doelen stellen ten aanzien van het onderwijs dat ze willen

“

“We zijn meer doelgericht gaan werken op alle niveaus in de school. In het schoolplan staan concrete doelen en wij concretiseren deze doelen in ons eigen plan van aanpak weer verder tot op het niveau van de lessen. Daarbij denken we nu bewuster na over vragen als: met welk doel doen we dat, welk resultaat willen we bereiken? Hierdoor werken we nu gestructureerder en dat is prettig: zo gaan we het doen.”

“Ik vind het planmatige en cyclisch werken van opbrengstgericht werken het meest succesvol. We kijken in de vaksectie iedere periode kritisch naar onze resultaten: waar zitten de verschillen, hoe kom jij tot je rapportcijfer, hoe bouw je het op en welke resultaten haal je daar mee? Wat kunnen we van elkaar leren en wat moeten we aanpassen? Op deze manier blijft het onze aandacht houden.”

”

geven en deze doelen ook vastleggen, bijvoorbeeld in vakwerkplannen of in resultaatafspraken.

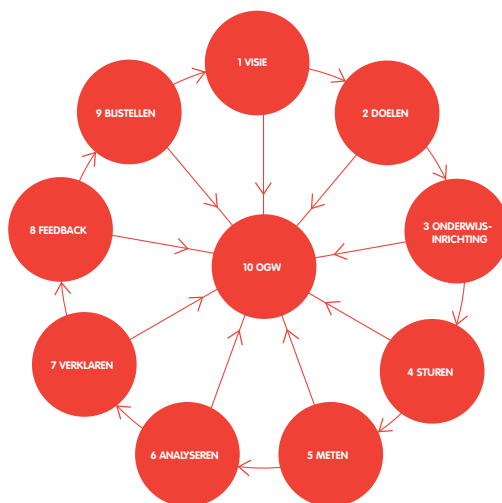
De stappen van OGW

Om OGW succesvol in te kunnen zetten als een hulpmiddel voor schoolontwikkeling, is het belangrijk dat iedereen in de school er bij betrokken is: schoolleiding, teams, vaksecties en leraren.⁵ Zo wordt OGW een structureel proces dat de ontwikkeling van de individuele leerling, de klas en het onderwijsleerproces op de voet volgt. De volgende negen stappen beschrijven dit proces:

1. Een **visie** ontwikkelen op het onderwijs en het eigen vak op basis van hoge eisen en verwachtingen van jezelf en van de leerlingen.
2. De visie vertalen in heldere en meetbare **(leer)doelen** en **normen**.
3. Op basis hiervan het **onderwijs inrichten** door de doelen te vertalen naar vakwerkplannen, lesprogramma's, instructie en methoden.
4. Vervolgens **sturen** op het realiseren van de gewenste doelen.
5. Hiertoe de vorderingen en resultaten continu **meten**.
6. Deze resultaten **analyseren**: in hoeverre zijn doelen/normen bereikt, waar liggen de positieve en negatieve afwijkingen, hoe is dat per klas/leerjaar/vak/leraar en in vergelijking met vorig jaar?
7. De resultaten **verklaren**: waarom zijn de doelen wel/niet behaald? Licht het aan de methodes, het pedagogisch-didactisch handelen van de leraren, leerlingkenmerken, de onderwijstijd, de determinatie, et cetera.
8. De resultaten bespreken door **feedback** te geven aan en te krijgen van leerlingen, leraren en teamleiders over de resultaten, de mogelijke verklaringen en de noodzakelijke verbeteracties.

⁵ 'Opbrengsten, maak er werk van!' Inspectie van het Onderwijs, 2011.

9. Op basis van de feedback de activiteiten of werkwijze **bijstellen** en vertalen in een concreet verbeter- of actieplan (voor de leerling, de klas, het leerjaar, het vak, de leraar) om de doelen te realiseren.

Deze negen stappen bieden iedereen in de school een leidraad voor een opbrengstgerichte werkwijze. De schoolleiding gebruikt de stappen om op schoolniveau de resultaten te analyseren en daar conclusies aan te verbinden. Voor de teamleiders geven de stappen een handvat om OGW in de school planmatig aan te sturen. En leraren kunnen aan de hand van de negen stappen hun lessen plannen, analyseren en bijstellen.

De bouwstenen van OGW

Ervaringen uit de praktijk laten zien dat OGW onder andere vraagt om een duidelijke visie en sturing, vakmanschap in de klas, een opbrengstgerichte cultuur en de juiste instrumenten en vaardigheden. Omdat al deze elementen van belang zijn om OGW in een school te realiseren, worden ze de zes bouwstenen van OGW genoemd. Deze bouwstenen bieden houvast bij het 'afvinken' van alle onderdelen waarop in de school gezamenlijk afspraken gemaakt moeten worden rond OGW:

- 1. Visie & beleid:** Wat is onze visie op onderwijs en op OGW? Wat verwachten we van onze leerlingen? Welke opbrengsten vinden we belangrijk? Welke doelen hebben we en hebben we die vastgelegd en gecommuniceerd?
- 2. Sturing:** Hoe organiseren wij OGW systematisch? Hoe geven we OGW een plek in onze kwaliteitscyclus? Hoe sturen we onze organisatie aan om meer opbrengstgericht te werken?

3. **Onderwijsproces:** Welke verwachtingen en doelen stellen onze leraren aan hun leerlingen? Hoe weten ze waar de leerlingen staan en waar ze de leerlingen naartoe willen brengen? Hoe werken ze aan het realiseren van de doelen?
4. **Instrumenten:** Hoe volgen wij onze leerlingen? Welke (meet)instrumenten gebruiken we? Welke resultaten verzamelen wij en welke analyses maken we?
5. **Kennis & vaardigheden:** Hoe zijn onze vaardigheden als het gaat om informatie verzamelen, analyseren en interpreteren? In hoeverre kunnen wij uitdagende doelen stellen, met elkaar en met de leerlingen? In hoeverre kunnen wij opbouwende feedback geven gericht op de doelen van de leerlingen?
6. **Cultuur:** Hoe gebruiken wij de resultaten om zelf en van elkaar te leren? Hoe reflecteren we op ons eigen werk? Hoe spreken wij elkaar aan? In hoeverre durven wij constructieve feedback te geven aan elkaar? Hoe zien wij dat terug in de dagelijkse praktijk?

Als een school hogere leeropbrengsten wil realiseren, dan zal dat in de klas tot uiting moeten komen. Hoe kunnen de leerlingen zo gemotiveerd en uitgedaagd worden dat hun resultaten verbeteren? Onderzoek van Marzano en Hattie⁶ laat zien dat de leraar en zijn manier van lesgeven hierin een cruciale rol spelen. Zij concluderen dat leraren vooral een positief effect hebben op de leerprestaties en de leerwinst van leerlingen als ze in hun klas de volgende acties ondernemen:

- hogere en uitdagende doelen stellen;
- structureel feedback geven en krijgen;
- bijsturen op basis van de studievoortgang;
- differentiëren in instructie en werkvormen.

Hogere en uitdagende doelen stellen

Het uitgangspunt van OGW in de klas is het vooraf formuleren van de leerdoelen voor de leerlingen: wat wil ik deze periode met deze klas bereiken, wat is het gewenste eindresultaat en hoe ga ik dat realiseren? Mogelijk leerdoelen kunnen zijn het vergroten van de woordenschat de komende periode, het kunnen opstellen van een maandbudget voor een huishouding of het kunnen toepassen van de verschillende Engelse werkwoordstijlen. Wel zal je moeten aangeven hoe je met de leerlingen het doel gaat bereiken en wanneer je tevreden bent. Een voorbeeld:

- Om de woordenschat te vergroten, schrijven de leerlingen aan het eind van iedere les vijf moeilijke woorden met omschrijving in hun schrift en deze woorden herhalen we aan het begin van de volgende les.
- Ik ben tevreden als de leerlingen tussen cito-toets 1 en cito-toets 2 wat betreft hun woordenschat een verbetering laten zien van 10%.

Door expliciet doelen te formuleren ten behoeve van de te behalen prestaties, ontstaat meer doelgericht gedrag van de leraar en van de leerling. Pas als je vooraf doelen hebt gesteld, kan je de resultaten van de leerlingen beoordelen: welke leerlingen hebben de doelen behaald en welke leerlingen lopen voor of juist achter? Ook zorgen concrete doelen voor een instructie die beter is afgestemd op het leerniveau van de leerlingen. Differentiatie is hierbij een belangrijk hulpmiddel.

6 'Wat werkt: Pedagogisch handelen & klassenmanagement. Evidence-basedstrategieën voor iedere leraar.' Robert J. Marzano, Bazalt, 2010; 'Visible learning for teachers. Maximizing impact on learning.' John Hattie, Routledge, 2012.

“

“Mijn kracht zit in extreem hoge verwachtingen. Vanaf het begin de toon zetten: wij gaan samen een acht halen voor het examen. Jullie kunnen heel veel en we gaan er samen voor zorgen dat dat er uit komt.”

”

Het zelf vaststellen en aanpassen van leerdoelen is niet voor iedere leraar een automatisme. Veel leraren volgen primair de methode en gaan ervan uit dat de doelen in de methode verankerd zitten. Dit is niet altijd het geval. Het loont de moeite om iedere periode opnieuw zelf je doelen vast te stellen en deze aan het eind van de periode te evalueren. Het onderstaande format geeft hiervan een voorbeeld (zie de bijlagen voor een uitgewerkt voorbeeld).

Plan (doelen)		
Wat (cijfers, competenties, gedrag):		Concrete (meetbare) doel:
Do		
Wat heb ik gedaan om bovenstaande te bereiken:		
Check		
Resultaten:	Conclusies:	Analyse:
Act		
Dit is wat ik ga doen op basis van het voorafgaande:		

Naast het vooraf benoemen van de leerdoelen, is het voor OGW van belang om waar mogelijk hogere en uitdagende doelen te stellen: *"We gaan vandaag oefenen met deelsommen boven de 1000, terwijl dat eigenlijk pas in het volgende boek aan bod komt"*. Leraren die werken vanuit uitdagende doelen en duidelijke succescriteria, bereiken meer resultaten. Leerlingen voelen zich heel competent als ze het doel behalen en bereiken soms meer dan de leraar en zichzelf op voorhand verwachten.⁷ Zo kan je als leraar de leerling ondersteunen om het hoogst haalbare uit zichzelf te halen. Daarbij is wel van belang dat de leerlingen de doelen en criteria kennen en weten waar voor hen de uitdaging ligt. Een goede feedback is daarbij cruciaal.

⁷ Elliot Washor (e.a.) draaien het om: de focus moet niet alleen liggen op het hebben van hogere verwachtingen van de leerlingen, maar juist ook op de verwachtingen die de leerlingen hebben van het onderwijs. Pas als de school en de leraar oog heeft voor wat de leerling vraagt van de school, dan kan een school de leerling op de juiste manier motiveren. Zie hiervoor de publicatie 'Leaving to learn.' Elliot Washor & Charles Mejkowski, 2013 of voor praktische voorbeelden op www.leavingtolearn.org.

“

“Ik laat de leerlingen eens in de twee/drie maanden via de elektronische leeromgeving reflecteren op hun eigen ontwikkeling: kijk naar je cijfers, wat vind je ervan, hoe is de verhouding in opbrengsten en wat je er in stopt. Ook vraag ik ze om feedback te geven op mijn manier van lesgeven. En ik geef dan weer feedback op hun reflectie. Daar leren ze zelf veel van en ik kan daar in de les weer individueel aan refereren.”

“Ik wil dat mijn leerlingen goede cijfers halen, daar ga ik voor. Per toets bekijk ik waar ze op uitvallen: is het spelling of grammatica? Ik geef ze andere opdrachten om dat bij te sturen. Of ik werk meer klassikaal en minder in groepjes als blijkt dat de resultaten achterblijven. Ik gebruik ook de Wolf-rapportage om te kijken waar mijn leerlingen op uitvallen en dat ga ik vervolgens interpreteren: wat zie ik, wat ga ik er aan doen en heb ik de tools en het vermogen om bij te sturen en te veranderen?”

”

Structureel feedback geven en krijgen

OGW is onlosmakelijk verbonden met feedback geven en krijgen. OGW realiseer je alleen als je de leerlingen actief betreft bij het werken aan betere opbrengsten. Door regelmatig feedback te geven op de inhoud en vooral op het leerproces, krijgt de leerling zicht op hoe hij het doet en hoe hij een stap verder kan komen. Daarbij is de link met het stellen van uitdagende doelen cruciaal: feedback werkt vooral als de opdrachten moeilijk en uitdagend zijn en als leerlingen moeten zoeken naar het goede antwoord.⁸ Een discussie over hoe je iets op kan lossen is een zeer krachtige manier om elkaar in de klas feedback te geven. Dit vraagt wel om een sfeer van openheid en vertrouwen in de klas, waarin leerlingen durven te zeggen dat ze iets niet weten en elkaar om hulp durven vragen. Het is goed om daarbij zoveel mogelijk uit te gaan van positieve feedback. Praktijkervaringen laten zien dat een positieve benadering leerlingen juist stimuleert om het nog beter te doen.⁹ Door de leerling ook zelf te laten reflecteren op zijn eigen resultaten, ontstaat een actieve betrokkenheid van de leerling en krijgt hij het gevoel dat zijn manier van leren er toe doet. Leerlingen zijn zeer goed in staat om zelf kritisch te kijken naar hun eigen resultaten en naar hun manier van leren. Ook feedback van de leerling is belangrijk om je als leraar verder te ontwikkelen. Hoe meer feedback je krijgt over de resultaten van jouw inspanningen in de klas, hoe beter je jouw handelen kan aanpassen aan wat de leerlingen nodig hebben (zie bijlagen voor een voorbeeld).

⁸ John Hattie, Visible Learning. Pt 2: effective methods. - YouTube (<http://youtu.be/3pD1DFTNQ4>)

⁹ Een feedback-aanpak die al in veel scholen tot goede resultaten heeft geleid, is de Positive Behavior Support (PBS). PBS is gericht op het creëren van een prettig en veilig leerklimaat in de school. Dit begint bij het gezamenlijk formuleren van de waarden die de school belangrijk vindt. Vervolgens benoemt het schoolteam het gedrag dat past bij deze waarden. Dit gedrag wordt in de klas benoemd en positief gewaardeerd. Zie www.swpbs.nl.

Bijsturen op basis van de studievoortgang

John Hattie formuleert het heel stellig: het afnemen van toetsen is vooral in het belang van de leraar.¹⁰ Het vertelt jou als leraar hoe je het doet, welk effect jouw handelen heeft op de leerling. Het analyseren en evalueren van de studievoortgang levert je een schat aan informatie op. Zo kan een analyse van de examenresultaten laten zien dat leerlingen moeite hebben met meerkeuzevragen en dus extra training op dat onderdeel nodig hebben. Of laat een analyse van een Cito-volgtoets zien dat leerlingen slecht scoren op verhaalsommen en blijkt dat de gebruikte rekenmethode hier onvoldoende aandacht aan besteedt. Bij achterblijvende leerresultaten kan de analyse ertoe leiden dat je ervoor kiest om een stukje lesstof te herhalen, de toetsen of het onderwijsprogramma aan te passen of de examentraining heel specifiek in te vullen. Of het kan zijn dat de leerlingen heel concreet moeite hebben met deelsommen boven de 100 en de methode alleen op een abstract niveau deze sommen aan bod laat komen. Dit vraagt om een andere, meer creatieve aanpak zodat leerlingen de stof beter begrijpen.

Met name het doelgericht aanpassen van het eigen handelen op basis van de analyse van de studievoortgang draagt bij aan OGW in de klas. In het volgende kader staat een voorbeeld van mogelijke analysevragen waarmee je als leraar per periode naar je resultaten kan kijken. In de praktijk blijkt dat je als leraar hierdoor gefundeerder en bewuster – *'evidence based'* – beslissingen kan nemen over de inrichting van je onderwijs (zie de bijlagen voor een uitgebreid voorbeeld).

Analysevragen:

- Ik bestudeer de cijfers op leerlingniveau, toetsniveau, klasniveau: wat valt mij op, wat is goed gegaan, wat is minder gegaan?
- Wat kan ik op basis van de analyse veranderen aan:
 - het werken met deze klas op leerlingniveau en op klasniveau?
 - het vak, het aanbieden van de lesstof, het gebruik van de methode?
 - de toetsen die ik nu gebruik?
 - mijn leraarschap?
- Welke (nieuwe) doelen stel ik op basis van deze analyse?
- Wat heb ik daarvoor nodig, hoe pak ik het aan?
- Wat betekent het voor de afstemming in de sectie, voor de doorlopende leerlijn en de toetsen?

10 John Hattie: Visible Learning Pt1. Disasters and below ... - YouTube (<http://youtu.be/sng4p3Vsu7Y>)

“

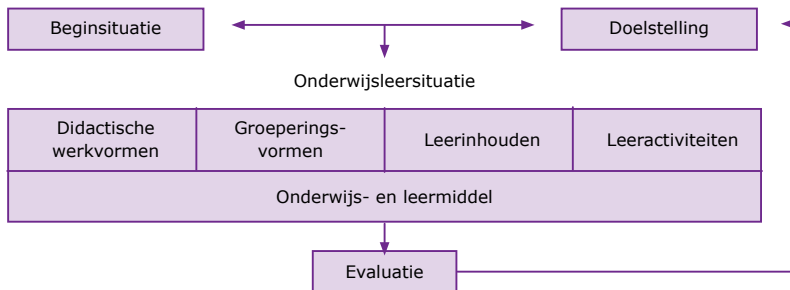
“Ik heb mijn resultaten geanalyseerd:

- **Klassenniveau:** het klassengemiddelde is een 7,5. De cijfers variëren echter van 5,5 tot 8,5 in deze klas. Deze klas heeft veel moeite met het luisteren naar de uitleg.
- **Leerlingniveau:** veel leerlingen in deze klas zijn erg druk en vinden het moeilijk om stil te zijn tijdens de uitleg. Dit zorgt ervoor dat een aantal leerlingen ondergesneeuwd worden.
- **Wat ga ik (anders) doen voor deze groep:** met deze groep moet ik echt goede afspraken gaan maken. Dit zal er aan bij gaan dragen dat de groep wat rustiger wordt. De leerlingen die wel goed werken, wil ik meer complimenten gaan geven. Het is voor deze klas ook nodig dat er meer structuur in de lessen komt. Het zal beter gaan als de leerlingen weten wat het verband tussen de lessen is. Het afgelopen jaar kregen de leerlingen veel losse werkbladen en dat werkt niet goed. Daarom heb ik een werkboek ontwikkelt met theorie en opdrachten. Dit zal de leerlingen meer houvast geven.”

”

Differentiëren in instructie en werkvormen

Differentiatie is het bewust omgaan met verschillen tussen leerlingen in de klas via de instructie, de lesstof en de werkvormen. Differentiatie is niet eenvoudig. Het vraagt om een goede voorbereiding en om inzicht in de onderwijsbehoeften van de verschillende leerlingen. Het Model Didactische Analyse¹¹ (DA-model, zie onderstaand figuur) is een veel gebruikte methode voor het ontwerpen van een gestructureerde les.

11 'Didactische analyse.' L. Van Gelder & T. Oudkerk Pool. Wolters-Noordhoff, 1979.

“

“Pedagogisch gezien vind ik het geven van positieve feedback naar de leerling de enige manier om echt de opbrengsten te vergroten. Maar vanuit didactisch oogpunt is differentiatie de beste manier om de opbrengsten te vergroten. Die combinatie levert ons veel op. Wij werken nu twee jaar met de vijf rollen van de leraar¹² en ik zie dat onze leraren groeien in hun klassenmanagement.” Teamleider

”

”

Aan de hand van het DA-model kan je de volgende cyclus hanteren om te komen tot een gedifferentieerde aanpak in de klas:

1. Op basis van de analyse van de toetsgegevens krijg je inzicht in de onderwijsbehoeften van de verschillende leerlingen.
2. Vervolgens cluster je de leerlingen op basis van hun onderwijsbehoeften in drie groepen: de kern (grootste groep), de uitschieters omhoog en de uitschieters omlaag.
3. Daarna formuleer je voor de komende periode concrete doelen, afgeleid uit de leerlijnen. Hierbij wordt gedifferentieerd tussen de drie verschillende niveaus. Ook worden bijbehorende succescriteria geformuleerd ('wanneer ben ik tevreden').
4. Vanuit de beoogde leerdoelen bepaal je de onderwijsleersituatie: de keuze van didactische werkvormen, leerstof of -inhoud en leeractiviteiten die passen bij de verschillende niveaus van de leerlingen.
5. De differentiatie in de les vindt plaats via verschillende vormen van instructie (korte instructie, basisinstructie of verlengde instructie), leerstof en werkvormen of opdrachten. Samenwerkend leren en discussie zijn hierin belangrijke werkvormen. Ook het geven van goede feedback op het leerproces is hierbij belangrijk.
6. Op basis van een evaluatie van het leerresultaat bepaal je of de doelen zijn behaald en welke consequenties hieruit getrokken kunnen worden voor de volgende les.
7. De analyse van nieuwe toetsgegevens kunnen leiden tot het bijstellen van de clustering en het formuleren van nieuwe doelen voor de volgende periode.

Een instrument dat leraren op praktische wijze kan ondersteunen bij de differentiatie in de klas, is het klashandelingsplan of groepsplan. Het biedt één format voor alle gegevens: de afspraken voor de hele klas, de doelen voor de drie niveaus en de leerlingen met specifieke ondersteuningsbehoeften (zie bijlagen voor een voorbeeld).

12. 'De vijf rollen van de leraar.' Martie Slooter, CPS, 2009.

Daar waar het DA-model en het groepsplan kunnen helpen bij de voorbereiding van de les, is het Model Activerende Directe Instructie¹³ (ADI-model) een praktisch hulpmiddel voor de toepassing van differentiatie in de dagelijkse lespraktijk. Het ADI-model bestaat uit zeven stappen waarmee je de opbouw van je les kan structureren en tevens kan differentiëren (zie volgend kader). De differentiatie vindt voornamelijk plaats in de stappen twee, drie en vijf (zie bijlagen voor een kijkwijzer).

Model Activerende Directe Instructie

1. Terugblik (waar ging het de vorige les over).
2. Oriëntatie/presentatie (wat zijn de lesdoelen voor deze les).
3. Uitleg (instructie).
4. Begeleide (in)oefening (samen een opdracht maken, de rest doen de leerlingen thuis/huiswerk).
5. Zelfstandige verwerking (feitelijke differentiatie: extra verwerkingsstof voor goed presterende leerlingen en extra instructie voor de zwakker presterende leerlingen).
6. Evaluatie (samen nakijken met gerichte feedback).
7. Terug- en vooruitblik (hebben we de lesdoelen gehaald en wat gaan we volgende keer doen).

De tien vragen van de leraar

Door hogere en uitdagende doelen te stellen, feedback te geven, de lessen in te richten op basis van de studievoortgang en daarbij te differentiëren, ontstaat een meer opbrengstgerichte houding in de klas. De onderstaande tien vragen kunnen je daarbij ondersteunen. De ervaring leert dat het positief werkt om jezelf eens in de zoveel weken deze vragen te stellen en de antwoorden te gebruiken om waar nodig je handelen in de klas aan te passen.

OGW in de klas betekent het periodiek stellen van de volgende tien vragen:

1. Waar staan mijn leerlingen nu?
2. Waar stonden ze x- weken geleden?
3. Waar moeten ze over x- weken zijn, welk doel heb ik?
4. Hoe ga ik dat aanpakken?
5. Hoe ga ik het effect meten?
6. Welk effect merk ik van mijn handelen?
7. Wat vind ik van dat effect, ben ik tevreden of kan het beter?
8. En wat vindt de leerling ervan?
9. Welke conclusie verbind ik hier aan richting de leerling en richting mezelf?
10. Hoe vertaal ik die conclusies naar concreet handelen, wat ga ik de volgende keer anders doen?

13 'Effectieve instructie.' Y.Leenders & F. Naafs, CPS, 2002

LESSEN UIT DE PRAKTIJK:

WELKE OGW- MAATREGELEN ZIJN NU ECHT EFFECTIEF?

In het kader van het project Kwaliteitsverbetering van de AOC Raad hebben 75 scholen vanaf 2010 structureel gewerkt aan het verbeteren van de opbrengsten. De resultaten van 2012 laten zien dat zowel het gemiddelde CE-cijfer als het verschil SE-CE in drie jaar tijd fors verbeterd is. Volgens de scholen heeft het meer opbrengstgericht werken sterk bijgedragen aan de betere resultaten. Scholen hebben geïnvesteerd in een meer planmatige aanpak en in het vergroten van de betrokkenheid van de leraren: samen resultaten bespreken, samen verbeteracties benoemen en uitvoeren, samen werken aan het klassenmanagement en de differentiatie. Vier activiteiten rond OGW zijn volgens de scholen het meest effectief geweest:

- 1. Meer verantwoordelijkheid voor de vakgroepen:** een groot aantal scholen legt het zwaartepunt (weer) bij de vakgroep of sectie. De vakgroeptoverleggen worden intensiever en vinden vaker plaats. Ook krijgen de vakgroepen meer verantwoordelijkheden ten aanzien van de toetsen, de normering en het analyseren van resultaten. Veel vakgroepen stellen samen een vakwerkplan op met daarin helder geformuleerde doelen. Dit levert een gevoel van 'gezamenlijk presteren' op en draagt bij aan een meer opbrengstgerichte cultuur.

“

“In de sectie werken we nu veel intensiever samen. We zijn meer plannend dan volgend geworden en hebben daardoor beter zicht op waar we uit willen komen en wat we daarvoor moeten doen. Eerst waren er 'gewoon' toetsen. Nu kijken we bewuster naar wat we de leerlingen moeten aanbieden, wat dat betekent voor het lesprogramma en hoe we daarop de toetsen kunnen aanpassen.”

”

“

“Ik heb voor de leerlingbesprekingen een lijst gemaakt waarin alle resultaten van de leerlingen op een rij staan. Dat was wel even wennen. We waren altijd met het sociale aspect bezig, met de pedagogische kant en minder met de leeropbrengsten. Nu wordt veel meer per leerling gekeken hoe het zit, of hij niet een niveau hoger kan. Je merkt aan collega's dat het goed werkt, het biedt meer structuur. En het is ook motiverend voor leerlingen. Waar nodig maken we een opbrengstgericht plan van aanpak om leerlingen meer uit te dagen.”
Teamleider

“Het merendeel van ons is zich flink bewust van het belang van OGW. Maar niet iedereen kan er mee werken zoals ze het zouden willen. Gelukkig is het de kracht van onze school om hierover het gesprek te voeren en het samen op te pakken: Wat heb je nodig?”

“Meer zaken worden bespreekbaar: je mag je ‘bemoeien’ met elkaars cijfers in de teamvergadering, er wordt opener over gesproken. Daardoor zien wij ook het nut van OGW.”

”

- 2. Meer aandacht voor de individuele leerling:** veel scholen besteden meer aandacht aan het evalueren van individuele leerlingprestaties en het meer resultaatgericht bespreken van de leerlingen. Daarnaast wordt er gewerkt aan meer differentiatie in de klas. En in de mentorlessen is meer aandacht voor het 'leren leren' en het 'leren plannen'. De motivatie en de eigen verantwoordelijkheid van de leerlingen neemt hierdoor toe.
- 3. Meer focus op de individuele leraar:** meer scholen voeren resultaatgerichte gesprekken met hun leraren en investeren in de professionele ontwikkeling van hun leraren door scholing rond klassenmanagement, differentiatie, ICT, toetsbeleid, reflectie en feedback. Dit leidt tot meer betrokkenheid van leraren bij OGW.
- 4. Een omslag in werkwijze en cultuur:** leraren stellen vaker vooraf doelen vast en werken meer planmatig op basis van de resultaten. Ze geven aan dat het in openheid praten over de resultaten de basis vormt voor het samen toetsen maken en het samen werken aan doorlopende leerlijnen. Daarnaast zien leraren de meerwaarde van OGW tijdens de les. Ze zijn zich bewuster van hun eigen inbreng en nemen vaker een kijkje in andermans lessen.

**“HET IS DE OPDRACHT
VAN EEN LERAAR OM ZIJN
LEERLINGEN EEN INTERESSE
TE LATEN ONTDEKKEN. EN
DAT IS DE ENIGE MANIER OM
ONDERWIJSOPBRENGSTEN OP
EEN NATUURLIJKE MANIER TE
VERGROTEN.”¹⁴**

HOOFDSTUK 3

HET VAKMANSCHAP VAN DE LERAAR

Wanneer werkt een leraar opbrengstgericht? Op basis van het waarderingkader van de inspectie zijn verschillende kenmerken van opbrengstgerichte leraren te onderscheiden (zie kader).

Opbrengstgerichte leraren:

- hebben hoge verwachtingen en duidelijke doelen voor alle leerlingen en communiceren deze ook met de leerlingen en hun ouders;
- stemmen het onderwijs af op wat leerlingen nodig hebben om te presteren;
- kunnen een taakgerichte werksfeer realiseren;
- hebben zicht op leerresultaten door toetsen en leerlingvolgsystemen;
- zijn in staat de gegevens over de ontwikkeling van hun leerlingen te analyseren en te interpreteren;
- kunnen mogelijke problemen verhelpen door bijsturing van de doelen en/of door een goede leerlingenzorg;
- zijn goed in staat om feedback te geven en te ontvangen (en er ook iets mee te doen);
- zijn gemotiveerd om los van de eigen klas of vak te streven naar afstemming en samenwerking;
- kunnen zich snel verbeteren als prestaties tegenvallen.

Wat nog mist in deze kenmerken, is de behoefte van de leraar om zichzelf te blijven verbeteren. Dit vraagt om zelfreflectie: niet de methode of de leerlingen moeten veranderen, maar wat kan IK anders doen om te zorgen dat de les beter loopt of de toetsresultaten hoger worden. Dit is niet altijd even makkelijk, maar wel belangrijk om opbrengstgericht te kunnen werken.

14 Het eerste deel van deze stelling komt van Guus Kuijer en het tweede deel is van Marjan van Roozendaal, die de stelling van Guus Kuijer gebruikt als uitgangspunt in haar boekje 'Ode aan Onderwijs. Zet de interesseknop aan', 2011.

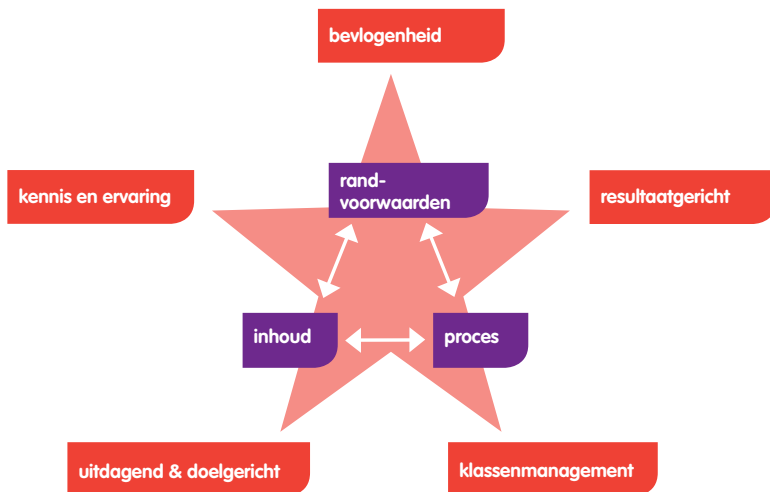
“

“Een goed pedagogisch klimaat is voor alle leerlingen van onschatbare betekenis. Echt oog hebben voor je leerling, voor zijn mogelijkheden, voor zijn interesses en voor zijn beperkingen en vanuit een positieve benadering zijn nieuwsgierigheid wekken door je eigen enthousiasme. Omgekeerd is het alleen mogelijk om leerlingen echt enthousiast te maken en de leerstof te laten begrijpen, als je zelf inhoudelijk goed thuis bent in de materie. Echte vakkennis is onontbeerlijk als je in het onderwijs iets voor leerlingen wilt betekenen. En als je niet goed weet hoe leerprocessen bij kinderen verlopen, dan wordt het heel lastig om op het juiste moment adequate pedagogische situaties te creëren en de geschikte materialen aan te bieden.”¹⁵

”

Gesprekken met succesvolle leraren¹⁶ laten zien dat zelfreflectie een belangrijk onderdeel is van het vakmanschap van de leraar. Volgens deze leraren zijn vijf eigenschappen cruciaal om de leerlingen tot hogere opbrengsten te brengen:

1. Bevlogenheid en enthousiasme voor het vak en voor lesgeven.
2. Voldoende kennis en ervaring.
3. Resultaatgerichte houding.
4. Goed klassenmanagement.
5. Uitdagende en doelgerichte lesinhoud.

¹⁵ Citaat van een leraar uit 'Ode aan Onderwijs. Zet de interesseknop aan', Marjan van Roozendaal, 2011.

¹⁶ De resultaten en citaten in deze paragraaf zijn gebaseerd op gesprekken met bovenbouwleraren die succesvol zijn in het behalen van hogere resultaten met hun leerlingen.

“

“Bevlogen zijn, in contact met de leerling. Dat is de kracht van een goede leraar, dat je er met hart en ziel voor gaat om de leerling op een hoger plan te krijgen.”

“Ik geef voortdurend feedback op het leerproces. Als ik grammatica uitleg en zie dat leerlingen de opdracht niet goed doen, of hetzelfde steeds fout gaat, dan ga ik daar op in: hoe ga je met zo'n tekst aan de gang, hoe bouw je dat op? En hoe ga je thuis leren voor de toets, hoeveel tijd besteed je eraan?”

“In het mentoruur laat ik ze zelf kijken naar de cijfers: wat vind je moeilijk en heb je daar je best voor gedaan? Vervolgens laat ik ze een plan van aanpak maken. En een periode later bespreek ik met de leerlingen hoe ze er voor staan, hoe het komt dat het nu beter of slechter gaat.” Mentor

”

”

Bevlogenheid, kennis en een resultaatgerichte houding

De belangrijkste drijfveer van een succesvolle leraar is het gepassioneerd en geïnspireerd lesgeven. Een succesvolle leraar kenmerkt zich dan ook door zijn **bevlogenheid** en een enthousiasme voor het vak en voor lesgeven. Succesleraren zetten zich voor honderd procent in om de beste resultaten met hun leerlingen te halen. Door hun **kennis en ervaring** beheersen ze de lesstof en kunnen ze die aanbieden en uitleggen aan leerlingen met verschillende leerstijlen. Met het oog op het (eind)examen weten ervaren leraren met welke lesstof ze langer door kunnen (of moeten) gaan.

Succesvolle leraren combineren hun passie en hun ervaring met een **resultaatgerichte houding**. Ze hechten veel waarde aan het stellen van hoge doelen en de analyse van opbrengsten. Een goede analyse helpt leraren een verklaring te vinden voor opvallende resultaten. Dit versterkt hun vakmanschap en stelt hen in staat om bij te sturen. Zo kan een leraar op basis van de analyse tot de conclusie komen dat hij de lesstof dit jaar op een andere manier moet aanbieden of dat hij minder tijd gaat besteden aan hoofdstukken die de leerlingen vorig jaar gemakkelijk afgingen. Naast een goede analyse kenmerkt een resultaatgerichte houding zich door het geven van feedback aan de leerling, zowel op de vakinhoud als op het leerproces en op het gedrag. Toetsen snel nakijken en zowel individueel als klassikaal bespreken hoort daar bij. Het individuele leerproces van de leerlingen komt aan bod tijdens de mentoruren, bijvoorbeeld door ze periodiek te laten reflecteren op hun eigen ontwikkeling. Door op deze wijze de vinger aan de pols te houden, verkleinen succesleraren de kans dat leerlingen achterop of gedemotiveerd raken.

“

“Je moet een vaste structuur bieden, maar wel steeds alert blijven, hé daar gaat het fout, en dan dusdanig wendbaar zijn dat je via een andere weg toch je doel bereikt. En ze zelf verantwoordelijk maken: wat wil jij leren, jij stelt je doelen. Maar: teach what you preach. Dit is wat ik van je verwacht, maar dat ook zelf doen. De grootste fout is wel eisen stellen aan leerlingen en niet aan jezelf.”

“Aan de hand van de resultaten maken we samen voor ons vak Nederlands gerichte afspraken over differentiatie in de klas. We analyseren de cito-toetsen en verdelen de leerlingen op basis van hun achterstand in verschillende niveaugroepen rond werkwoordspelling, grammatica, woordenschat en leesvaardigheid. En dan bespreken we gezamenlijk de ambities en doelen per groep leerlingen.”

”

Goed klassenmanagement

Goed klassenmanagement betekent voor succesleraren allereerst een **positieve en veilige sfeer** in de klas. Dit zorgt voor openheid en vertrouwen in de klas, waardoor leerlingen fouten durven maken en daar met elkaar van kunnen leren. Leerlingen in hun waarde laten, goed naar ze luisteren en ze veel verantwoordelijkheid geven, zijn hierbij belangrijk. Veiligheid ontstaat door vanaf het begin geen onfatsoenlijk gedrag te tolereren en 'streng doch rechtvaardig te zijn'. Tegelijkertijd is het belangrijk om de leerlingen duidelijk te maken dat je samen met hen gaat werken aan betere resultaten. Dat betekent dat je ook zelf als leraar de lat hoog moet leggen en afspraken moet nakomen.

Naast een positieve sfeer bieden succesvolle leraren **structuur en duidelijkheid**. Het is belangrijk om duidelijk te zijn en aan het begin van iedere les te laten zien wat het doel is van de les: wat gaan we vandaag leren, hoe gaan we dat doen en wanneer zijn we klaar? En aan het einde samen met de leerlingen evalueren: wat hebben we deze les bereikt en hoe gaan we de volgende les hier mee verder? Als je dit zelf helder voor ogen hebt, dan is de vertaalslag naar de leerlingen makkelijk en heel sterk. Het geeft leerlingen grip op hun eigen leerproces en het stimuleert hun eigen verantwoordelijkheid.

Een gestructureerde, doelgerichte les vraagt om een goede planning en om kennis van de onderwijsbehoeften van de leerlingen. Omdat de onderwijsbehoeften van de leerlingen verschillend kunnen zijn, is **differentiatie** een belangrijk onderdeel van goed klassenmanagement. Succesvolle leraren gebruiken differentiatie om beter aan te sluiten bij de motivatie, het niveau en de leerstijlen van de leerlingen. Met behulp van differentiatie kan je gericht werken

“

“Ik heb voor mijn vak een eindexamenspel gemaakt. Het spel is opgebouwd uit de onderwerpen die terugkomen in het Centraal Examen. Eerst moeten de leerlingen individueel vragen uit oude examens beantwoorden. Daarna moeten ze de antwoorden bespreken en samen besluiten welk antwoord ze – binnen de tijd – op papier zetten. Bij deze werkvorm moeten ze discussiëren en argumenteren, waardoor ze de stof beter onthouden. Maar ze vinden het vooral heel leuk en gaan heel gemotiveerd aan het werk.”

”

aan de hiaten bij zwakkere leerlingen en kan je de sterkere leerlingen uitdagen en verdieping bieden. Hierdoor is differentiatie volgens succesleraren een zeer belangrijk instrument om de leerresultaten van de leerlingen te verhogen.

Een uitdagende en doelgerichte lesinhoud

Naast goed klassenmanagement is een uitdagende en doelgerichte lesinhoud cruciaal voor het realiseren van hogere opbrengsten bij leerlingen. Een **uitdagende lesinhoud** speelt in op de verschillende leerstijlen van leerlingen. Een leerling kan een echte doener zijn en leren door met een uitdagende taak in het diepe te worden gegooid. Maar hij kan ook een bezinner zijn die eerst rustig wil bedenken hoe iets aan te pakken. Volgens de theorie van Kolb¹⁷ doet een goed opgebouwde, rijke les recht aan diverse leerstijlen. Dat vraagt van de leraar dat hij goed kan schakelen tussen leerstijlen en de stof op verschillende manieren kan uitleggen. Saaie onderwerpen worden aantrekkelijk en praktisch door concrete voorbeelden, eigen onderzoek of filmpjes. Ook kunnen leerlingen in groepjes aan opdrachten werken en daardoor samen leren. Hierdoor ontdekken leerlingen dat ze op verschillende manieren naar de lesstof kunnen kijken.

Daarnaast zijn leerlingen zeer gebaat bij het **doelgericht** toewerken naar het examen. Succesvolle leraren zijn de hele bovenbouwperiode gefocust op het examen. Ze weten wat de einddoelen zijn en wat er op het examen gevraagd wordt. Daardoor weten de leraren ook met welke stof ze langer door kunnen gaan en welke stof ze eventueel kunnen overslaan. Ze gebruiken niet de onderwijsmethodes als leidraad voor de lessen (*‘volgend onderwijs’*), maar laten de eindtermen leidend zijn en werken daar doelgericht naar toe (*‘plannend onderwijs’*). Herhaling is daarbij het toverwoord en de leraren benadrukken steeds in de les wat belangrijk is: *“Dit onderdeel gaan ze bij het CE vragen, dit onderdeel gaat vaak fout, dus let daar op.”*

¹⁷ ‘Experiential learning.’ David Kolb, 1984. Zie ook ‘Cirkelen rond Kolb’, Jeroen Hendriksen, 2007.

**“OGW IS NIETS NIEUWS:
GEWOON GOED ONDERWIJS
GEVEN, PLANNINGEN MAKEN,
EISEN STELLEN EN FEEDBACK
GEVEN.”**

SAMEN WERKEN AAN EEN OPBRENGST- GERICHTE SCHOOL

Kenmerken van een opbrengstgerichte school

Scholen die al opbrengstgericht werken, benadrukken dat het bij OGW primair gaat om goed onderwijs geven. In die zin is OGW niets nieuws. Veel stappen van OGW worden, soms onbewust, al gedaan. Wat wel nieuw is, is de systematische aanpak: vooraf leerdoelen vaststellen, je resultaten analyseren en vervolgens reflecteren op je eigen handelen. Hier vraagt OGW meer gestructureerd aandacht voor. Soms ontbreken hiervoor de vaardigheden of de tijd, of is men nog onvoldoende bewust van de meerwaarde van OGW. In het ideaalplaatje van de opbrengstgerichte school is OGW dusdanig verweven met het vakmanschap van alle betrokkenen, dat het voor iedereen een standaard activiteit is. Een analyse van reeds behaalde successen laat zien dat een opbrengstgerichte school idealiter de volgende kenmerken heeft:

1. **Vakmanschap** staat centraal. In een opbrengstgerichte school staat de leraar en zijn vakmanschap en passie voor leren en onderwijzen centraal. De leraar wordt uitgedaagd om samen met anderen steeds op zoek te gaan naar wat werkt voor de leerling en voor hemzelf. Het vakmanschap van de schoolleiding is nodig om ervoor te zorgen dat leraren en de school zich blijven ontwikkelen.
2. Er is sprake van een **gezamenlijke verantwoordelijkheid** voor de opbrengsten. Doelen worden door bestuurders, schoolleiding en leraren samen vastgesteld. Vervolgens worden alle betrokkenen in de school – ook de ouders en de leerlingen – gestimuleerd om een persoonlijke bijdrage te leveren aan het realiseren van de doelen. Samenwerking in de secties is daarbij een belangrijk uitgangspunt.
3. Het dagelijks handelen van iedere leraar en leidinggevende wordt niet bepaald door de methode, maar door een **planmatige, cyclische aanpak** (PDCA) tot in het klaslokaal:
 - a. het Plannen van activiteiten op basis van de te realiseren (eind)doelen,
 - b. het Doen: lesgeven,

“

“OGW zorgt voor samenhang, voor de verbinding tussen al die zaken die op onze school belangrijk zijn. Daardoor levert het uiteindelijk winst op in tijd, kwaliteit en prestaties.” Teamleider

”

- c. het Checken van de behaalde resultaten en deze vergelijken met de doelen,
 - d. het Aanpassen van het handelen in de klas.
4. Er is een **open en heldere communicatie** met duidelijke afspraken. Een open houding met mogelijkheid voor feedback naar elkaar en van en naar leerlingen hoort hierbij, evenals een goede en tijdige informatie van en naar de ouders.
5. De school creëert en bevordert een **onderzoekende cultuur**. Vanuit de reflectie op het eigen handelen, onderzoeken leraren en schoolleiding samen hoe ze de praktijk kunnen verbeteren. Het met elkaar delen van je bevindingen speelt daarbij een belangrijke rol.¹⁸ Op deze manier gaan de mythes en (voor)oordelen de deur uit en worden gefundeerde beslissingen genomen op basis van onderzoek naar de feiten.

Dit ideaal is niet van vandaag op morgen gerealiseerd. Het vraagt tijd en betrokkenheid van iedereen in de school. Dit afsluitende hoofdstuk benoemt wat er binnen de school nodig is om het vakmanschap te versterken en bovenstaande kenmerken van een opbrengstgerichte school daadwerkelijk te realiseren.

Gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de hogere doelen

OGW begint met het samen vaststellen van de doelen en verwachtingen die aan de leerlingen, de leraren en het onderwijs worden gesteld. De doelen kunnen betrekking hebben op het professionaliseren van het toetsbeleid of het invoeren van differentiatie, maar ook op het verhogen van het onderbouwrendement of het verhogen van het slagingspercentage. Door deze doelen samen vast te stellen, weet iedereen ook waarom er aan gewerkt wordt.

De gezamenlijke verantwoordelijkheid stopt niet bij het vaststellen van de doelen. OGW is ook gebaat bij een organisatie waarin leraren samen verantwoordelijk zijn voor de doorlopende leerlijnen. In de vaksecties analyseren leraren samen hun resultaten en werken ze mogelijke verbeteracties uit in hun vakwerkplan. Vervolgens voert de vaksectie periodiek (volgens een vastgestelde

¹⁸ 'The new meaning of educational change.' M. Fullan, Taylor & Francis Ltd, 2007.

“

“Doordat je zelf invloed hebt, ga je je ook eigenaar voelen, ga je je meer verantwoordelijk voelen. OGW is niet iets wat we weer moeten, maar we hebben het in eigen hand. En doordat de doelen van het hele team zijn, wordt de verantwoordelijkheid voor het onderwijsproces gedeeld.”

“Wij werken nu met een toetsmatrijs. Deze bepaalt vooraf op basis van de leerdoelen welke onderwerpen belangrijk zijn, hoeveel vragen de leerlingen daarover krijgen en wat voor soort vragen (inzicht of kennis). We maken de toets meteen in de eerste week van een nieuwe periode en daarna gebruiken we de toets als referentiekader voor de invulling van onze lessen.”

”

planning) inhoudelijk overleg over het niveau van de lesstof, de methoden, de ontwikkeling van toetsen en de resultaten. Door discussies hierover krijgt OGW niet alleen een structurele plek in het denken over het onderwijs, maar krijgt iedereen ook meer kennis van de tussen- en einddoelen en van je eigen plek in de leerlijn.

Een planmatige aanpak

Een opbrengstgerichte school volgt en analyseert de resultaten van de leerlingen structureel en gebruikt deze resultaten om het onderwijs en het eigen handelen waar nodig te verbeteren. Dit betekent als eerste stap dat er goede toetsen moeten zijn. Een toetsbeleid met gezamenlijke afspraken over de kwaliteit en de organisatie van alle toetsen draagt bij aan een meer planmatige aanpak van de toetsen en van de lesstof.

Daarnaast is een overzichtelijk leerlingvolgsysteem nodig waardoor de leerresultaten goed te volgen en te analyseren zijn. Een planmatige aanpak zoals de PDCA-cyclus is hierbij een belangrijke succesfactor. Een vaste cyclus voor OGW met structurele momenten voor evaluatie en overleg biedt iedereen in de school houvast. De cyclus zorgt ervoor dat de OGW-activiteiten op vaste tijdstippen in het schooljaar aan de orde komen, waardoor OGW minder afhankelijk is van individuele initiatieven.

“

“We hebben met onze collega’s een cursus gedaan die over communicatie en feedback: hoe kan je iemand ergens op aanspreken met behoud van je goede relatie. Dit betekent dat je kritiek van een collega kunt zien als negatief, maar dat je het ook als cadeautje kunt beschouwen. Die collega investeert in jou en ziet dingen waar jij gericht mee kunt gaan werken.”

“We hebben de resultaten van vorige jaar besproken met de leerlingenraad en die waren het meteen met ons eens: de resultaten moeten omhoog. De leerlingen kwamen zelf met het voorstel om weer taakopdrachten en huiswerkuren in te voeren. Hierdoor zijn de leerlingen weer meer bezig met oefenstof en we merken dat de resultaten verbeteren. We hebben de leerlingen ook gevraagd wat zij een effectief huiswerk vinden en op basis daarvan gaan we de organisatie van het huiswerk aanpassen.” Mentor

”

Open en heldere communicatie

Een belangrijke stap in het realiseren van een opbrengstgerichte school is een open en heldere communicatie over elkaars resultaten. Hiervoor is een sfeer van veiligheid en onderling vertrouwen nodig waarin iedereen open durft te zijn over wat wel en niet goed gaat. Dit geldt voor de hele school: tijdens de resultaatgesprekken tussen schoolleiding en leraren, tijdens vakgroepoverleg tussen leraren onderling en in de klas. Pas als er voldoende onderling vertrouwen is, durven leraren en leerlingen om hulp te vragen als iets niet goed gaat. Een dergelijke openheid is niet op iedere school vanzelfsprekend. Niet iedereen is gewend om zijn prestaties samen te bespreken. En lang niet iedereen vindt het prettig om op zijn resultaten of zijn aanpak feedback te krijgen of een ander feedback te geven. Daarom is het belangrijk om voldoende begeleiding, scholing en tijd te krijgen om hier samen aan te werken.

Ook richting ouders en leerlingen is een open communicatie en een goede informatievoorziening belangrijk. De praktijk laat zien dat een goed samenwerkende 'driehoek' van ouders-leerlingen-school de resultaten van de leerlingen bevordert. Door te investeren in de betrokkenheid van leerlingen en ouders bij de resultaten, ontstaat er een gevoel van gedeelde verantwoordelijkheid. Scholen kunnen ouders en leerlingen samen naar de cijfers laten kijken en ze de vraag stellen of ze tevreden zijn over de resultaten (zie bijlagen voor een voorbeeld). Ook kan de school een speciale ouderavond organiseren vlak voor het examen, zodat ouders meer betrokken worden bij

“

“Reflectie en intervisie staan bij ons maandelijks op de agenda van het teamoverleg. Leraren denken na over de opbrengsten van hun handelen en krijgen methodes aangereikt om te reflecteren. Op die manier gaan mensen kijken wat ze zelf kunnen doen om het resultaat te verbeteren.” Teamleider

“We hebben in december samen alle resultaten van de examenleerlingen bekeken. Het was voor ons soms een eyeopener dat we vooraf al kunnen ‘inschatten’ hoe het straks gaat lopen en dat we daarvoor ook de cijfers van vorig jaar erbij kunnen halen: welke toetsen komen er nog en wat is de ervaring hoe ze daar op scoren? Op basis van die analyse hebben we vervolgens samen besloten hoe we vanaf januari de examentraining optimaal gaan invullen: welke vakken roosteren we extra in, welke onderdelen zijn voor iedereen verplicht, welke leerlingen hebben extra ondersteuning nodig en wat betekent dat voor onze aanpak?”

”

de examenperiode. Door deze activiteiten kan de school leerlingen en ouders makkelijker aanspreken op hun aandeel bij de voorbereiding op toetsen en examens.

Een onderzoekende cultuur

Uit de praktijk blijkt dat het evalueren van de resultaten en het krijgen van feedback niet automatisch leidt tot gerichte acties om jezelf verder te ontwikkelen. Hiervoor is een meer onderzoekende en zelfreflecterende houding nodig.¹⁹ Iedere cyclus van evaluatie en reflectie kan een aanleiding zijn voor verdere professionele ontwikkeling en nieuwe verbeteracties. Het kan zinvol zijn om elkaar hierbij te ondersteunen en samen te kijken hoe je de (toets)resultaten kan interpreteren en om kan zetten naar acties op school-, klas- en leerlingniveau. Daarbij is het goed om de focus niet alleen op organisatorische verbeteracties te leggen (bijvoorbeeld het organiseren van extra huiswerkklassen), maar ook op acties die vragen om een andere aanpak in de klas.

Door samen de resultaten te analyseren en te bespreken, ontstaat binnen de hele school een onderzoekende cultuur van reflectie en van samen doelgericht (opbrengstgericht!) werken. De meest effectieve manier om samen cijfers te bespreken, is met je collega's in de vaksectie. Hierdoor word je als vaksectie ook samen meer verantwoordelijk voor de doorlopende leerlijn, vanaf de onderbouw tot aan het examen.

¹⁹ 'Opbrengstgerichtheid en de professionaliteit van de leraar', René van Drunen, Linda Odenthal, Claudine Verbiest, Maartje Visser. CPS Onderwijsontwikkeling en advies, december 2011.

Tips om het opbrengstgerichte vakmanschap te versterken

De kenmerken van vakmanschap die in deze brochure zijn besproken, kunnen leerlingen tot betere resultaten brengen. Met behulp van de volgende tips kan je als leraar gericht werken aan het versterken van je opbrengstgerichte vakmanschap. In de bijlagen staan concrete instrumenten en aanpakken die je daarbij kunnen ondersteunen.

Zorg voor een open en veilige opbrengstgerichte cultuur:

1. Zorg voor veiligheid, zorg dat leerlingen zich op hun gemak voelen bij jou en in jouw klas.
2. Stel hogere doelen en verwachtingen aan de leerlingen, maar ook aan jezelf: kom altijd je afspraken na.
3. Probeer uit de leerlingen te halen wat er in zit, vanuit een positieve insteek.
4. Durf kritisch te zijn op je eigen handelen, kijk waar het nog beter kan.
5. Geef positieve feedback aan je collega's en zie hun feedback als een tip om jezelf verder te verbeteren.

Werk planmatig en heb je klassenmanagement op orde:

1. Verdiep je in de eindtermen en de kerndoelen, weet wat leerlingen moeten kennen en kunnen. En ga vandaar uit je lessen plannen.
2. Bereid je les goed voor, weet wat je in de les wilt bereiken en ga daarbij uit van de verschillende niveaus van de leerlingen.
3. Bied structuur, begin iedere les met het vaststellen van de doelen van de les.
4. Zorg dat de lesstof interessant is en bied de lesstof op verschillende manieren aan.
5. Gebruik afwisselend verschillende werkvormen, zoals zelfstandig werken en samenwerkend leren.

Besteed veel aandacht aan analyse en feedback:

1. Blijf opletten hoe het gaat met de leerlingen, houd de resultaten continu bij.
2. Maak analyses en kijk waar de oorzaken voor de resultaten liggen.
3. Gebruik de analyses om bij te sturen en om te differentiëren.
4. Geef leerlingen feedback op hun competenties en hun leerstrategieën: laat steeds zien waarin ze het goed doen en waarin (nog) niet.
5. Laat de leerlingen zichzelf, elkaar en jou feedback geven.

“

“Denk goed na over je lesprogramma: hoe bouw je het op, hoe zorg je ervoor dat het blijft hangen, dat leerlingen de samenhang zien. Weet waar je naar toe werkt en ga van daaruit terugredeneren.”

“Stap uit je methode: het boek is een hulpmiddel en een leidraad voor leerlingen, maar daarnaast zijn er zoveel andere manieren van leren die soms beter aansluiten bij de leerstijlen van de leerlingen.”

“Pak steeds terug op analyses van examens en kijk welke vaardigheden je meer moet oefenen.”

”

Wees samen verantwoordelijk voor de resultaten:

1. Werk samen een doorlopende leerlijn uit en beschrijf deze in een vakwerkplan.
2. Bereid samen de toetsen voor en kijk daarbij kritisch naar de methodetoetsen. Gebruik daarbij een toetsmatrijs.
3. Bespreek samen de resultaten en wissel good practices uit in het vakgroepoverleg.
4. Maak de leerlingen mede verantwoordelijk voor hun eigen resultaten door steeds aan te geven waar ze naar toe moeten en hoe ze daar aan kunnen werken.
5. Bespreek de resultaten regelmatig met de ouders en deel met hen de verantwoordelijkheid.

BIJLAGEN

PRAKTISCHE INSTRUMENTEN VOOR HET WERKEN MET OGW IN DE KLAS

De bijlagen geven voorbeelden van instrumenten of aanpakken die u kunt gebruiken om opbrengstgericht te werken in de klas. De instrumenten zijn ontwikkeld door scholen of leraren die OGW inmiddels in hun lespraktijk toepassen.

Bijlage 1 Voorbeeld doelen stellen volgens de PDCA-cyclus	45
Bijlage 2 Voorbeelden reflectieopdracht leerlingen	47
Bijlage 3 Voorbeeld analyse leraar	48
Bijlage 4 Voorbeeld groepsplan/klashandelingsplan	51
Bijlage 5 Voorbeeld kijkwijzer differentiatie	54
Bijlage 6 Voorbeeld brief ouderverantwoordelijkheid	57

BIJLAGE 1: VOORBEELD DOELEN STELLEN VOLGENS DE PDCA-CYCLUS

Het zelf vaststellen en aanpassen van leerdoelen is niet voor iedere leraar een automatisme. Veel leraren volgen primair de methode en gaan ervan uit dat de doelen in de methode verankerd zitten. Dit is niet altijd het geval. Het loont de moeite om iedere periode opnieuw zelf je doelen vast te stellen en deze aan het eind van de periode te evalueren. Het onderstaande format op basis van de PDCA-cyclus kan de leraar hierbij ondersteunen.¹

Plan		
Wat	Doel (voor periode 1)	Verwijzing (basis voor dit doel)
Te behalen cijfers	Minimaal een 5,5	Dit is de overgangsnorm. Leerlingen die onder de 5,5 scoren, gaan niet over naar leerjaar 3
Te behalen competenties	<ul style="list-style-type: none"> • Reflecteren op jezelf • Gesprek voorbereiden en uitvoeren • Brief schrijven • Presenteren 	Zie overzicht projecten klas 2 (G-schijf)
Andere doelen	<ul style="list-style-type: none"> • Zelfstandiger doelen van de les SMART formuleren • Persoonlijke interesses en kwaliteiten in kaart brengen 	Zie overzicht projecten klas 2 (G-schijf)
Do		
Wat heb ik gedaan om bovenstaande te bereiken?	<ul style="list-style-type: none"> • Groepsgesprekken omtrent interesses en kwaliteiten met realistische kijk op jezelf. • De doelen van de les bespreken en leerlingen uitdagen om creatief hiermee om te gaan. • Zelfreflectie: wat heb ik nodig om..... En heb ik dit echt gerealiseerd? • Positieve feedback geven op gedrag, inzet en initiatief. • Het SMART formuleren consequent blijven hanteren. • De leerlingen oplossingsgericht laten werken. • De leerlingen zelfverantwoordelijkheid laten ontwikkelen voor hun daden, werk en cijfers. • Het groepsproces (relaties onderling en hulpvaardigheid) en de verantwoordelijkheid daarin blijven stimuleren. 	
Check		
Wat is het resultaat	Kwantitatief	Conclusie
In cijfers	Elke leerling heeft een gemiddeld cijfer dat boven de 5,5 staat.	100% van de leerlingen scoort hoger dan een 5,5. Het klassengemiddelde staat op een 6,6. Doel behaald. Doel niet behaald.

¹ Het format is ontwikkeld door Lentiz Maaslandcollege en ingevuld door een leraar studievaardigheden.

Check		
Wat is het resultaat	Kwantitatief	Conclusie
In competenties	<ul style="list-style-type: none"> De leerlingen kunnen 'SMART-er' formuleren. Maar denken vaak nog in eenzelfde cirkeltje. Ze zijn weinig creatief en durven de lat niet hoog te leggen. De meeste leerlingen lukt het om gesprekken te voeren door een goede voorbereiding. Een enkele leerling heeft hier moeite mee en ziet er enorm tegenop. Brieven schrijven lukt, alleen dienen de leerlingen meer verantwoordelijkheid te dragen in het op tijd inleveren hiervan. Zichtbaar is dat de leerlingen presenteren leuk en als minder ongemakkelijk ervaren dan in het begin. 	Doel niet behaald.
In andere doelen	De leerlingen ervaren het als moeilijk om de doelen SMART te formuleren wanneer er een beroep wordt gedaan op hun eigen creativiteit. Zij willen houvast aan de doelen die de leraar hen voorschrijft. Tijdens dit project hebben leerlingen naar zichzelf gekeken en hebben zij een test gedaan om na te denken over hun kwaliteiten en interesses zijn met betrekking tot hun toekomst (opleidingen en werkvlak).	Doel niet voldoende behaald.
Analyse		
<ul style="list-style-type: none"> Klas 2D is een klas die zich niet altijd goed aan de gemaakte afspraken houdt en het werk niet altijd op tijd inlevert. Een aantal leerlingen overschat zichzelf. Hierdoor worden taken onvoldoende voorbereid en is er weinig verantwoordelijkheidsgevoel. Deze leerlingen komen door het inleveren van goede opdrachten uiteindelijk toch op een voldoende uit waardoor er maar weinig consequentie zit aan dit gedrag. De leerlingen moeten weten waar ze verantwoordelijk voor zijn en wat de consequenties zijn als zaken niet op orde zijn. Bij de observatie van de samenwerkingsopdrachten moet gelet worden op betrokkenheid en bijdrage aan de groep. Zijn er hier opvallende zaken, dan gaat de leraar met de groep in gesprek en stuurt zo de leerlingen naar het gewenste gedrag. 		
ACT		
Dit is wat ik komende periode ga doen op basis van het voorafgaande	<ul style="list-style-type: none"> Consequenter signaleren of het huiswerk wel of niet wordt ingeleverd. Indien nodig gesprekken voeren met leerlingen over hun zelfverantwoordelijkheid en hun aandeel in groepsverbanden. De leerlingen meer tips en mogelijkheden geven om ze zelf te laten nadenken over manieren en middelen om hun doelen te bereiken. 	

BIJLAGE 2: VOORBEELD REFLECTIEOPDRACHT LEERLINGEN²

Toelichting:

De leerlingen worden uitgenodigd om via ELO (de elektronische leeromgeving) ongezouten kritiek te geven op zichzelf, op de leraar en op de school en tot het benoemen van verbeterpunten.

De leraar geeft schriftelijk commentaar en refereert in de volgende periode regelmatig aan de inzendingen van de leerlingen. Het idee is dat als je eenmaal opgeschreven hebt dat je best wat harder kunt leren, je daar vervolgens zelf voor verantwoordelijk bent geworden. Dat werkt beter dan commentaar van de leraar: jij kunt best wat harder werken.

Opdracht aan de leerlingen:

Je gaat reflecteren (= terugkijken) op de afgelopen periode. Doorloop de volgende stappen:

1. Bekijk je cijfers voor Biologie. Bedenk wat je daarvan vindt.
2. Bekijk je scores in digitrainer (online examentrainer). Bedenk wat je daarvan vindt.
3. Schrijf hieronder op wat je goed (genoeg) vindt gaan en wat je minder goed vindt gaan.
4. Schrijf op hoe het beter kan.

Een paar antwoorden ter illustratie:

Chantal, klas 4A:

Wat ik vind van de afgelopen tijd is dat ik biologie erg moeilijk vind en dat we daar te weinig hulp voor krijgen. Zelf denk ik dat ik dit jaar niet slaag omdat ik gewoon niet goed gemotiveerd word om door te gaan. Wat ik vind van de les is dat u toch iets te snel praat en soms een beetje onduidelijk. Als ik een oplossing zou moeten bedenken om toch te slagen en er beter voor te staan, is gewoon mijn best doen, meer kan ik er niet van maken.

Commentaar leraar (Chantal komt niet goed mee):

Goed om het op te schrijven, maar de knee zit 'm in DOEN. Vandaag weer je werkboek niet mee: dat helpt niet. Zorg voor méér structuur: agenda, te-doen-lijstjes, wat maar werkt voor jou. Kom langs voor extra uitleg. Zorg dat je dingen niet vergeet. En bovenal: er is niks zo belangrijk als school (op dit moment). Die laatste is de lastigste, dat weet ik...

Dora, klas 5B:

Mijn cijfers kunnen beter, ik haal gemiddeld overal een 6 voor. Ik vind wel dat ik goed m'n huiswerk maak, goed leer en goed oplet. Het vorige hoofdstuk vond ik erg lastig en ik had daardoor ook een 5,1 maar ik had wel goed geleerd. Het lijkt soms een beetje alsof ik het niet helemaal begrijp, maar het gaat al wel veel beter dan vorig jaar. Ik vind dat u goed les geeft, u blijft uitleggen tot we het snappen. Ook maakt u af en toe een grapje tijdens de les en dat maakt de les niet saai. Het is misschien een handige tip: als u een aantal keer u antwoordboek kopieert. Dan kunnen we zelfstandig nakijken.

Commentaar leraar (Dora is vreselijk serieus en wat faalangstig):

Ik denk ook dat je er heel erg hard voor werkt. En met succes, want voldoende is voldoende. En dat laatste hoofdstuk was het aller-lastigste. Als je dat prettig vindt, kun je aan het eind van een thema een antwoordenboekje meekrijgen.

² Dit is een voorbeeld van een reflectie-opdracht zoals die toegepast wordt door een leraar van Clusius College Castricum.

BIJLAGE 3: VOORBEELD ANALYSE LERAAR

Om leraren te ondersteunen bij het analyseren van de leervorderingen van hun leerlingen, geven sommige scholen hun leraren een opdracht bij de voorbereiding van de rapportvergadering. Doel van de opdracht is ervoor te zorgen dat het in de rapportvergadering niet enkel gaat om het gemiddelde cijfer per leerling, maar om de cijfers die samen tot dat gemiddelde leiden. Door deze cijfers op diverse manieren te analyseren, verzamelen de leraren informatie over hun aanpak in de klas en het effect van die aanpak op de leerlingen. Daardoor gaat het bij de rapportvergaderingen ook over de leerstrategieën van leerlingen en de manieren waarop leraren daar het best bij aan kunnen sluiten.

In deze bijlage is een opdracht uitgewerkt die een school aan het eind van iedere periode aan alle leraren geeft.³ Het gaat om een stapsgewijze aanpak:

- Ik neem mijn cijfers erbij en bestudeer ze op
 - leerling niveau,
 - cijferkolomniveau,
 - klasniveau.
- Wat valt mij op, wat is goed gegaan, wat is minder gegaan? Wat is mijn analyse daarvan?
- Wat kan ik aan het werken met deze klas veranderen, gekoppeld aan de analyse (wat heb ik daarvoor nodig, hoe pak ik het aan, wat is mijn concreet meetbare doel daarbij, zodat ik het na voorbereiden en uitvoeren kan checken).
- Wat kan ik aan het vak veranderen (zodat mijn opbrengsten hoger worden)?
- Wat kan ik aan mijn leraarschap veranderen?
- Wat kan ik aan mijn rol als vakgroeplid en teamlid veranderen?

Voorbeelduitwerking

1. Ik heb de cijfers erbij genomen:

Leerling	Cijfer					
	1	2	3	4	5	Gem./Iln
1	6,6	6,1	7,2	7,0	7,0	6,8
2	4,5	5,3	6,0	5,3	5,1	5,2
3	5,1	4,5	6,0	5,4	4,9	5,2
4	9,1	4,5	6,1	6,2	6,1	6,4
5	7,5	2,1	6,1	4,3	5,9	5,2
Gemiddeld cijfer	6,6	4,5	6,3	5,6	5,8	5,8

Na bestudering, valt mij op:

- In de toetsen zitten uitschieters, vooral cijfer 2 is gemiddeld slecht.
- Het totaal gemiddelde is net voldoende, de laatste drie kolommen zijn gemiddeld stabiel.
- Bij de leerlingen zitten grote verschillen. Ll 1 is consistent. Leerling 2, 3 en 5 zijn onvoldoende. Leerling 4 scoorde eerst met uitschieters, daarna net voldoende.
- Vorige jaren had ik ook dergelijke scores, het klassengemiddelde was toen respectievelijk 5,6 en 5,7.

³ Naar voorbeeld van de opdracht voor docenten van Lentiz Maaslandcollege.

2. Mijn analyse daarvan is:

Analyse van de cijfers:

- Toets 1 heb ik te gemakkelijk gemaakt.
- Toets 2 is o.a. daardoor, maar ook omdat dit een moeilijk hoofdstuk is, slecht gescoord.
- Toets 3 maakt te weinig onderscheid tussen de verschillende leerlingen.
- Toetsen 4 en 5 zijn op niveau.

Analyse van de leerlingen:

- Leerling 1 is een ijverige werker, onzeker, vraagt veel of iets goed is, wil presteren.
- Leerling 4 werkt onder zijn niveau, bij toets 1 zijn zijn ware niveau laten zien, toets 2 daardoor verwaarloosd, toets 3, 4 en 5 weet 'ie nu net voldoende te scoren. Werkt kortom niet uit zichzelf op maximale kunnen.
- Leerling 2 heeft ADHD. Ik heb hem nog niet zover dat hij zich ook kan concentreren.
- Leerling 3 is een leerling die een paar keer ziek is geweest en lessen heeft gemist.
- Leerling 5 schrok zich vooral wild van die moeilijke toets over dat moeilijke hoofdstuk. Faalangst?

Analyse van de klas:

- De klas is in vergelijking met andere klassen (zelfde niveau, zelfde leerjaar) drukker in mijn les. Bovendien scoort de klas niet veel hoger dan een gemiddelde kaderklas. Hier moet ik aan gaan werken.
- Leerlingen scoren lager in vrije situaties. Er moet meer structuur en controle zijn.
- Op gebied van inzet en gedrag mag ik hogere verwachting hebben naar de leerlingen toe. Er wordt rondom een 6 gescoord terwijl er meer potentie in de leerlingen zit.

3. Ik ga de volgende veranderingen in het werken met deze klas doorvoeren:

- Met leerling 1 stapsgewijs afhankelijkheid afbouwen, door
- Met leerling 4 uitdagende extra's aanbieden. Of andere leerlingen helpen, of extra punten verkrijgen, of?
- Leerling 2 op korte termijn een andere plaats geven. Daarnaast een duidelijke aanpak, ook jij hebt je werk af!
- Met leerling 3 mijn lessen en huiswerk op Teletop zo bijhouden dat ook zieken het kunnen volgen. Met mentor afspreken hoe hier mee om te gaan, qua contact met thuis ('toch proberen te werken').
- Leerling 5 extra positieve feedback geven.
- Ik ga het drukke karakter van mijn lessen met deze klas zo bestrijden: samen afspraken maken, als die lukken beloning. Ondertussen geef ik kortere instructie. Niet zeuren over geluid, maar consequent ingrijpen.
- In vrije situaties ga ik duidelijkere grenzen stellen. Ik laat de leerlingen merken dat ik ze zie en dat er consequenties aan hun functioneren vastzitten d.m.v. een cijfer.
- Ik maak de leerlingen individueel duidelijker waar mijn verwachtingen liggen. Hierin differentieer ik n.a.v. de tussentijdse 0-meting en de bovengenoemde leerling-analyse.
- Ik maak gebruik van mijn instructietafel om leerlingen te coachen in hun vaardigheden. Door het in dialoog gaan met de leerling, motiveer ik ze om het beste naar boven te halen bij de uitwerking van hun projecten.
- Bij mijn instructie zal ik de stof meer in stappen aanbieden, ik controleer of de stof is overgekomen en geef verlengde instructie aan de instructietafel wanneer een individu of een kleine groep de stof niet heeft begrepen.

4. Ik ga de volgende zaken in mijn vak aanpakken:

- Ik ga volgend jaar zeker meteen bij toets 1 ook het juiste niveau neerzetten.
- Hoofdstuk 2 zal ik volgend jaar op de volgende manier aanpakken. Meer klassikale uitleg, in kleine stapjes per les, duidelijke instructie, met stapsgewijze aanpak, zelfwerktijd, nakijktijd, feedback. Misschien 1 week langer over doen?!
- Komend hoofdstuk 7 is net als hoofdstuk 2. Daar al meteen aanpak als hierboven.
- Voorlopig niveau van toetsen 3,4 en 5 zo houden.

5. Ik ga de volgende zaken in mijn leraarschap aanpakken:

- Zacht beginnen overboord zetten. Dat is niet zo veilig als ik denk dat het is. Later moeten de leerlingen zich in een drukker wordende klas handhaven en ga ik toch meer eisen in gedrag en in werktempo.
- Ik moet mijn leerlingen meer motiveren door interessegericht en persoonlijk uit te dagen.
- Ik mag me minder op de gehele groep richten bij het aanspreken van een klas (bijvoorbeeld op gedrag).
- De verwachtingen die ik per leerling heb moeten niet alleen in mijn hoofd zitten maar moeten ook duidelijk zijn voor de leerlingen.
- Nu werk ik vooral met klassikale doelen, ik wil de komende tijd meer aandacht besteden aan de individuele doelen voor de leerlingen.
- Ik moet eerder beginnen met het voorbereiden van projecten zodat er minder druk op het laatste moment komt te staan.

6. Ik ga de volgende zaken als vakgroep lid en als teamlid aanpakken

- Gesprek met collega's over H2 (en H7) voor tips, aanpassing pto, etc.
- Er moeten binnen de vakgroep duidelijke afspraken gemaakt worden met wat er wanneer gedaan wordt.
- Na elke bijeenkomst maken we een kort verslag waarin de afspraken op een rij staan.
- Binnen de vakgroep wordt er gekeken en gesproken over hoe we bij projectonderwijs de opbrengst van de leerlingen kunnen analyseren en dit kunnen verwerken in ons volgende project. Hoe kunnen we de zaken uit deze analyse als terugkerend iets in de projecten wegzetten?

BIJLAGE 4: VOORBEELD GROEPSPLAN/KLASHANDELINGSPLAN

Een instrument dat leraren op praktische wijze kan ondersteunen bij de differentiatie in de klas, is het klashandelingsplan of groepsplan. Het biedt één format voor alle gegevens: de afspraken voor de hele klas, de doelen voor de drie niveaus en de leerlingen met specifieke ondersteuningsbehoeften.⁴

In deze bijlage wordt eerst een leeg format voor een klashandelingsplan gepresenteerd. Vervolgens wordt een concreet voorbeeld gegeven van een klashandelingsplan uit de praktijk.

KLASHANDELINGSPLAN		KLAS:	PERIODE:	t/m
HELE KLAS Bijv. klassenplattegrond, volgboekje leerling, afspraken rond zelfstandig werken, etc.		DIFFERENTIATIE LEESVAARDIGHEID Onder niveau: Boven niveau:		
HANDELINGSPLANNEN: LGF/INDIVIDUELE LEERLINGEN Weergave van individuele speerpunten.		WOORDENSCHAT Onder niveau: Boven niveau:		
		REKENEN/WISKUNDE Onder niveau: Boven niveau:		
		EIGEN VAK Onder niveau: Boven niveau:		

KLAS:		PERIODE:		t/m
LEERLINGBESPREKING / RAPPORTVERGADERING d.d.				
NAAM LEERLING	PROBLEEMANALYSE korte beschrijving	PLAN VAN AANPAK met taakverdeling ll/ leraar/ouders	SMART DOELEN met taakverdeling ll/ leraar/ouders	DATUM EVALUATIE

⁴ Dit format is ontwikkeld door Bettina Korver, onderwijskundige van Clusius College Schagen.

Praktijkvoorbeeld

KLASHANDELINGSPLAN

KLAS: 4B

PERIODE: 29 oktober 2012 t/m 1 februari 2013

HELE KLAS

Vaste afspraken:

- De leerlingen zitten op de juiste plaats volgens de plattegrond.
- Tijdens het samenwerken wordt er fluisterend overlegd.
- Wanneer een leerling hulp nodig heeft, vraagt hij eerst zijn buur om hulp. Komen ze er samen niet uit, dan wordt de leraar om hulp gevraagd.

HANDELINGSPLANNEN: LGF/ INDIVIDUELE LEERLINGEN

Wim: Graag bij Wim na de overgang van de Uitlegfase naar de Zelfstandig-Werk-fase checken of hij weet wat hij nu moet gaan doen. Zo nodig de opdracht kort en krachtig herhalen volgens een gestructureerd stappenplan.

Klaas: Graag bij Klaas checken of hij zijn huiswerk heeft gemaakt.

DIFFERENTIATIE

LEESVAARDIGHEID

Onder niveau: Fatima, Emma, Karel, Klaas

Boven niveau: Mickey, Sarah, Nicky, Sanne, Tamme

WOORDENSCHAT

Onder niveau: Iris, Atie, Emma, Sarah

Boven niveau: Chloë, Madelon, Mickey, Klaas

REKENEN/WISKUNDE

Onder niveau: Anna, Tamme, Fahrid

Boven niveau: Madelon, Daniël, Iris, Wim

LEERLING	PROBLEEMANALYSE Een korte beschrijving van het probleem	PLAN VAN AANPAK met taakverdeling //leraar/ouders	SMART DOELEN met taakverdeling //leraar/ouders	DATUM EVALUATIE
<p>LEESVAARDIGHEID Onder niveau: Fatima, Emma, Karel, Klaas</p>	<p>De leerlingen beheersen onvoldoende leesvaardigheden om leeswerk geheel zelfstandig voldoende te kunnen begrijpen en hebben hierbij planmatig ondersteuning nodig.</p>	<p>De vakleraar ondersteunt de leerlingen bij leeswerk uit de methode door aandacht te besteden aan de tekst- en zinsstructuren, aan signaalwoorden en onderlinge samenhang en tekstverbanden. De leerlingen geven zelf duidelijk aan bij de leraar wanneer ze moeite hebben met een tekst. De mentor bespreekt dit plan van aanpak met de leerlingen.</p> <p>De leerlingen krijgen een werkboek met bijbehorende planning van de leraar NE om systematisch leesvaardigheden tijdens de les Nederlands te trainen.</p>	<p>Voor de toetsonderdelen die sterke samenhang hebben met leesvaardigheid halen de leerlingen een cijfer >6 (II, leraar NE en vakleraar).</p> <p>De leerlingen hebben einde periode 2 het materiaal a.d.h.v. een strakke planning zelfstandig uitgewerkt en nagekeken. De leraar NE bespreekt het na met ze.</p>	<p>Rapportvergadering einde periode 2 (alle leraren)</p> <p>Einde periode 2 (leraar NE)</p>
<p>Boven niveau: Mickey, Sarah, Nicky, Sanne, Tamme</p>	<p>De leerlingen hebben uitdaging nodig op hun eigen niveau op het gebied van leesvaardigheid.</p>	<p>Na de (korte) instructie gaat deze groep zelfstandig aan het werk met teksten. De vakleraar varieert hierbij met didactische werkvormen en opdrachten op verrijkniveau, zodat de groep voldoende uitdaging wordt geboden.</p> <p>De leerlingen krijgen een werkboek met bijbehorende planning van de leraar NE met uitdagende opdrachten op verrijkniveau leesvaardigheid om zelfstandig te verwerken tijdens de les Nederlands.</p>	<p>Voor de toetsonderdelen die sterke samenhang hebben met leesvaardigheid halen de leerlingen een cijfer >8 (II, leraar NE en vakleraar).</p> <p>De leerlingen hebben einde periode 2 het materiaal a.d.h.v. een strakke planning zelfstandig uitgewerkt en nagekeken. De leraar NE bespreekt het na met ze.</p>	<p>Rapportvergadering einde periode 2 (alle leraren)</p> <p>Einde periode 2 (leraar NE)</p>

BIJLAGE 5: VOORBEELD KIJKWIJZER DIFFERENTIATIE

Met deze kijkwijzer kunnen leraren bij elkaar in de les kijken in hoeverre er gedifferentieerd wordt lesgegeven.⁵ De kijkwijzer is een combinatie van gegevens uit de zeven SBL-competenties, de zeven stappen uit het Model Activerende Directe Instructie⁶ (ADI-model) en de vijf rollen van de leraar.⁷ Het doel van de kijkwijzer is om elkaar na het lesbezoek effectief feedback te kunnen geven:

- Wat zijn de sterke kanten in het leraarschap van je collega?
- En wat zijn de ontwikkelpunten?

Vervolgens kan de betreffende leraar zelf concrete doelen formuleren om aan deze ontwikkelpunten te werken.

KIJKWIJZER LESBEZOEK

Naam leraar:	Vakgebied:	Observator:
Klas:	Datum:	Tijdstip:

Algemene zaken en de overkoepelende docentrol PEDAGOGOG

Er wordt efficiënt gebruik gemaakt van de beschikbare onderwijstijd: de les start op tijd en het lesuur is zorgvuldig ingedeeld en goed benut.	ja	nee
Er is een lesplanning voor de periode en een (globale) lesuurplanning.	ja	nee
De leraar houdt tijdig en continue de leervorderingen bij en deze staan bijtijds in Eduarte.	ja	nee
Individuele leertrajecten en activiteiten voor leerlingen van het klashandelingsplan worden gepland en qua administratie bij gehouden.	ja	nee
De leraar handhaaft (tijdig en effectief) de orde in de klas en er is zichtbaar een open, goede leraar-leerling(-en)-relatie.	ja	nee
De leraar stemt het taalgebruik af op taalzwakke lln, corrigeert taalfouten van lln en heeft gerichte aandacht voor talige aspecten in het vak.	ja	nee
De leraar zorgt voor een juist pedagogisch klimaat, waarbij ongewenst gedrag bijtijds worden gecorrigeerd.	ja	nee
De leraar checkt tijdens het lesuur de absentie en vult deze in bij Eduarte.	ja	nee
Het leraarhandelen is voorspelbaar (escalatieladder), gewenst gedrag van leerlingen wordt benoemd en beloond middels positieve feedback.	ja	nee
De effectieve lestijd (start tot einde van de les) bedraagt minuten, daarvan is de Zelfstandig werktijd (Z-tijd)..... minuten.		

⁵ Dit format is ontwikkeld door Bettina Korver, onderwijskundige van Clusius College Schagen.

⁶ 'Effectieve instructie.' Y.Leenders & F. Naafs, CPS, 2002.

⁷ 'De vijf rollen van de leraar.' Martie Slooter, CPS, 2009.

Aanvang lesuur

de decentrol GASTHEER

Tijdens binnenkomst verwelkomt de leraar de leerlingen, persoonlijke aandacht en attendeert preventief evt. problemen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De leerlingen nemen o.l.v. de leraar vlot plaats met de tassen op de grond, boeken op tafel: klaar voor de start van de les.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De leraar checkt en administreert vlot of de benodigde schoolspullen zijn meegebracht en het huiswerk is gemaakt.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Lesfase 1 en 2. Terugblik en Presentatie

de decentrol PRESENTATOR

De leraar start duidelijk de les, heeft de aandacht van de leerlingen en presenteert het onderwerp.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De leraar vertelt bij aanvang de lesdoelen, structuur en inhoud van de les en noteert deze op het bord.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De leraar bespreekt het (huis)werk en eventuele moeilijkheden of fouten en gaat serieus in op feedback.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De leraar haalt plenair de voorkennis op middels gerichte vragen en elimineert eventuele misvattingen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De leraar herkent startpunt van de leerlingen en sluit hierbij aan (differentiatie).	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De leraar sluit aan bij de belevingswereld door schooltaalbegrippen toe te lichten, bijv. middels herkenbare voorbeelden.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Lesfase 3 en 4. Uitleg en eventueel (in)Oefening

de decentrol DIDACTICUS

De leraar geeft een duidelijke uitleg die door de leerlingen goed wordt begrepen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De leraar geeft concrete voorbeelden en stelt veel concrete lesstofvragen aan de leerlingen om het begrip te vergroten.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De leraar stimuleert de begripsvorming en het eigen denkvermogen door veel specifieke vragen te stellen over de lesstof.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De leraar maakt middels de gekozen didactische werkvorm de leerstof actueel en aantrekkelijk.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De leraar creëert een klimaat waarin de resultaten en motivatie bij de leerlingen geoptimaliseerd is.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De leerlingen van het klashandlingsplan krijgen planmatig aandacht bij woordenschat, begrijpend lezen en rekenen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Leerlingen worden voldoende toegenust/gemotiveerd om tijdens de Z-tijd de opdrachten op goed niveau uit te werken.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Lesfase 5. Zelfstandige Verwerking**de decentral DIDACTICUS**

De leraar is merkbaar stimulerend aanwezig in de klas zorgt ervoor dat de leerlingen onmiddellijk beginnen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De leraar loopt in vaste rondes door de klas en ondersteunt waar nodig.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De leraar stimuleert het (stil) zelfstandig werken en corrigeert tijdig en effectief bij onvoldoende taakgerichtheid.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De gekozen werkvorm is de juiste didactische aanpak: effectief, passend, sluit aan op de leerstof en stimuleert leerlingen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De leraar laat de leerlingen planmatig op eigen niveau de opdrachten verwerken, a.d.h.v. gegevens van klashandelingsplan.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De zwakke leerlingen krijgen extra ondersteuning en werken planmatig aan opdrachten op eigen niveau.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De (pedagogische) werkomgeving voldoet aan de eisen op gebied van ordeijkheid en netheid en veiligheid.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Lesfase 6 en 7. Evaluatie en Terug-en Vooruitblik**de decentral Afsluitter**

Het gemaakte werk wordt geëvalueerd en leerlingen en leraar geven elkaar hierover feedback (en feedforward).	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Het lesuur wordt centraal afgerond met proces- en productfeedback (en –feedforward) op de Z-tijd en de lesdoelen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De leraar vraagt gericht wie nog extra oefening nodig heeft en administreert de vorderingen en differentiatie.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De leraar geeft aan waar de volgende les over zal gaan en laat de leerlingen het huiswerk noteren.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De leraar laat de leerlingen ordelijk de schoolspullen inpakken en spreekt eventueel nog even individueel met leerlingen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

BIJLAGE 6: VOORBEELD BRIEF OUDERVERANTWOORDELIJKHEID

Ouders en leerlingen spelen een belangrijke rol bij het realiseren van betere leerlingresultaten. De mentor kan de ouderverantwoordelijkheid stimuleren door ouders en leerlingen samen naar de cijfers te laten kijken en ze de vraag te stellen of ze tevreden zijn over de resultaten. In deze bijlage wordt een voorbeeldbrief gepresenteerd.⁸ De ervaringen met deze brief zijn positief. Ouders ervaren het als prettig dat ze meer inzicht hebben in de resultaten en mogelijkheden van hun kind. En voor de school wordt het makkelijker om met ouders in gesprek te gaan over de resultaten van hun kind.

Beste ouders/verzorgers,

Het is nu al februari en het einde van het schooljaar komt snel dichterbij. Het is een belangrijk jaar, want aan het einde van dit schooljaar wordt bepaald of uw zoon/dochter door kan op het huidige niveau. De mentor bespreekt de resultaten regelmatig met de leerlingen. Toch vinden wij het ook belangrijk dat uw zoon/dochter de resultaten met u doorspreekt.

We hebben dan ook met de leerlingen afgesproken dat ze met hun ouders/verzorgers een aantal punten bespreken en hier een verslagje van maken. Dit verslagje wordt ondertekend door u als ouders/verzorgers en bij de mentor ingeleverd. Het doel is dat de school, de leerling en zijn/haar thuisfront samenwerken om het optimale uit de leerlingen halen.

Wat gaat uw zoon/dochter met u bespreken (zie bijlage bij deze brief voor de overgangsnormen):

De tot nu toe behaalde cijfers die u in Magister kunt zien. Bent u tevreden met de behaalde cijfers?				
Op welk niveau gaat uw zoon/dochter volgend schooljaar verder wanneer we nu de cijfers zien en naar de overgangsnormen kijken? Is dit het niveau dat jullie samen voor ogen hebben?				
Wanneer u niet tevreden bent over de cijfers of over het niveau waarop uw zoon/dochter straks verder gaat, welke acties spreekt u dan samen af? En wat kan de school daarin betekenen?	Acties	Rol leerling	Rol ouders	Rol school
Handtekening leerling				
Handtekening ouders				

Graag willen we het verslag van het gesprek voor ... van uw zoon/dochter ontvangen, zodat de mentor op basis van zijn/haar eigen gegevens en het verslag met de leerlingen in gesprek kan gaan.

⁸ Deze brief is ontwikkeld door AOC Terra.

School aan Zet

Lange Voorhout 20 | 2514 EE Den Haag

Postbus 556 | 2501 CN Den Haag

www.schoolaanzet.nl

